

MemoriiJurnale

Gertrude Stein s-a născut în 1874 în Allegheny, Pennsylvania, într-o familie de evrei germani emigrată în Statele Unite. Rămasă de foarte tânără orfană de ambii părinți, se atașează de fratele ei Leo, pe care-l urmează când acesta se înscrie la Harvard; ea însăși se înscrie în 1893 la Harvard Annex, viitorul Colegiu Radcliffe, pe care-l absolvă în 1897. Dintre profesori, o mare influență asupra ei are William James, în al cărui laborator de psihologie participă la experimente privind scriitura automată. La sfatul lui James, se înscrie la Johns Hopkins Medical School, dar abandonează repede studiile, probabil și din cauza unei iubiri homosexuale nefericite, și pleacă la Leo Stein, care se stabilise în Europa. Din 1903 locuiește la Paris, la o adresă care va deveni, datorită ei, celebră: 27 rue de Fleurus. Aici începe să scrie, să colecționeze, la fel ca fratele ei, artă modernă, să primească lume, în special pe reprezentanții boemei pariziene a epocii, viitoare nume celebre ale artei și literaturii (printre mulți alții, Matisse și Picasso, care îi devin prieteni apropiați). În 1907 o cunoaște pe Alice B. Toklas, sosită la Paris din California, care o încurajează decisiv în vocația de scriitoare și îi devine tovarășă de viață. În timpul Primului Război Mondial, ea și Alice trăiesc în Mallorca, dar în 1916 revin la Paris. În anii 1920, salonul artistic și literar din rue de Fleurus e frecventat de „generația pierdută” a tinerilor literați americani aflați pe atunci la Paris, printre care Sherwood Anderson sau Ernest Hemingway. La începutul anilor 1930, are deja o reputație de scriitoare avangardistă și inovatoare, însă numele ei nu e foarte cunoscut. Abia odată cu apariția *Autobiografiei* lui Alice B. Toklas devine, de o parte și de alta a Atlanticului, o personalitate literară cu aură de legendă. În 1934 descinde în triumf la New York, pentru un turneu de conferințe însoțit de o enormă publicitate. Rămâne, împreună cu Alice, în Franța în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Bolnavă de cancer, moare în 1946 la Paris; e înmormântată la cimitirul Père Lachaise.

Scrieri (selecție): *Three Lives* (1909), *Tender Buttons* (1912), *Geography and Plays* (1922); *The Autobiography of Alice B. Toklas* (1933); *Everybody's Autobiography* (1937); *Paris, France* (1940); *Wars I Have Seen* (1945); *The Making of Americans* (carte scrisă între 1902 și 1911, dar publicată postum, în 1966); *The Writings of Gertrude Stein*, ediția Yale în 8 vol. (1951–1958).

GERTRUDE STEIN

Autobiografia lui

ALICE B. TOKLAS

Traducere din engleză
de Florica Sincu

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecție coordonată de Oana Bârna

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Andreea Stănescu
DTP: Corina Roncea

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Gertrude Stein

The Autobiography of Alice B. Toklas

© 1933 by Gertrude Stein

Copyright renewed 1961 by Alice B. Toklas.

This translation published by arrangement with Random House,
an imprint of Random House Group, a division of Random House, Inc.

© HUMANITAS, 2011, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STEIN, GERTRUDE

Autobiografia lui Alice B. Toklas / Gertrude Stein; trad.: Florica Sincu. –

București: Humanitas, 2011

ISBN 978-973-50-2906-7

I. Sincu, Florica (trad.)

821.111(73)-94=135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpg@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

Înainte de venirea mea la Paris

M-am născut în California, la San Francisco*. Așadar am preferat întotdeauna o climă dulce, dar nici pe continentul european și nici măcar în America nu-i ușor de găsit un asemenea loc unde să te poți așeza. Tatăl maică-mii a fost unul dintre pionierii sosiți în California în 1849, iar bunică-mea cu care s-a căsătorit acolo era o mare iubitoare de muzică. Îi fusese elevă tatălui Clarei Schumann. Mama, o făptură liniștită și plină de farmec, se numea Emilie.

Tata făcea parte dintr-o veche familie de polonezi patrioți. Un frate de-al bunicului lui fusese colonelul unui regiment adunat de el însuși pentru Napoleon. De cum se însurase bunicul meu își lăsase singură soția ca să plece să lupte pe baricadele Parisului, dar cum ea avea să-i suprimă mijloacele de trai s-a întors degrabă acasă și a dus o viață de moșier prosper și conservator.

În ce mă privește n-am asemenea înclinații violente, pe mine m-au atras întotdeauna deliciile broderiei și ale grădinaritului. Îndrăgesc tablourile, mobila, tapiseria, casele și florile, chiar

* Cititorul trebuie avertizat de la bun început că traducerea respectă, cel puțin în parte, punctuația originalului, specifică scriiturii Gertrudei Stein: absența semnului întrebării, a semnului exclamării, a semnului două puncte (autoarea pune virgulă înainte de vorbirea directă), a ghilimelelor/italicelor etc. Traducătoarea a preferat însă ca virgulele, folosite cu mare parcimonie în original, să fie prezente în traducere potrivit uzanțelor gramaticale din limba română literară. (*N. ed.*)

și zarzavatul și pomii fructiferi. Îmi place și câte-un peisaj, dar prefer să stau cu spatele la el.

În copilărie și în adolescență am fost crescută cu tandrețea cuvenită lumii din care făceam parte. La vremea aceea am avut unele aventuri intelectuale, dar ele au fost foarte reținute. Pe la nouăsprezece ani îl admiram nespus pe Henry James. Mi s-a părut că Vârsta ingrată ar putea deveni o piesă foarte bună și i-am scris lui Henry James că aș dori s-o dramatizez. Am primit de la el o scrisoare încântătoare pe tema asta, dar mi s-a cam făcut rușine când am înțeles cât de lipsită de experiență eram, așa că n-am păstrat-o. Poate că pe atunci nu m-am simțit îndreptățită s-o pun deoparte, în orice caz ea nu mai există.

Până la douăzeci de ani m-am ocupat serios de muzică. Am învățat și am exersat cu perseverență, dar curând totul mi s-a părut fără rost. Murise mama, nu eram eu copleșită de tristețe, însă muzica nu mă mai interesa într-atât încât să merg mai departe. În povestirea Ada din *Geography and Plays*, Gertrude Stein m-a descris întocmai cum eram pe vremea aceea.

De atunci încolo timp de vreo șase ani am avut preocupări agreabile. Am dus o viață plăcută, am avut mulți prieteni, m-au interesat multe lucruri, m-am distrat de minune, am trăit din plin și m-am simțit bine, dar nu mă mistuia focul nici unei pasiuni. Asta mă duce cu gândul la incendiul din San Francisco din pricina căruia s-au întors la San Francisco de la Paris fratele mai mare al Gertrudei Stein împreună cu soția lui, iar cursul vieții mele avea să fie schimbat cu desăvârșire.

Pe atunci locuiam împreună cu tatăl și cu fratele meu. Tata era un om potolit, lua lucrurile cu calm, deși le resimțea intens. În dimineața de groază când a izbucnit incendiul din San Francisco l-am trezit și i-am spus că orașul a fost zguduit de un cutremur și că este în flăcări. Cei de pe Coasta de Est o să spună că ne filează o lampă, a zis el și s-a culcat la loc. Mi-aduc aminte că odată, când fratele meu plecase împreună cu un prieten să

călărească, la hotelul unde eram s-a întors unul dintre cai fără călăreț, iar mama celui alt a făcut o scenă teribilă. Stați liniștită doamnă, i-a spus tata, poate că a murit băiatul meu, nu al dumitale. Avea el o vorbă de care mi-aduc mereu aminte: dacă tot e să faci o treabă, fă-o din toată inima. Și mi-a mai spus și că o gazdă n-are niciodată de ce să ceară iertare pentru vreun cusur în gospodăria ei, căci, fiind gazdă, nimeni nu-i poate găsi vreun cusur.

Cum spuneam, mă simțeam foarte bine împreună cu ai mei și nu aveam nici o dorință limpede și nici vreun gând de schimbare. Abia tulburarea rutinei zilnice din pricina marelui incendiu și sosirea ulterioară a fratelui celui mare al Gertrudei Stein împreună cu soția lui au dus la asta.

Doamna Stein adusese cu ea trei mici tablouri de Matisse, primele lucrări de artă modernă care au traversat Atlanticul. Am cunoscut-o la vremea aceea de tulburare generală, iar ea mi le-a arătat și mi-a povestit multe despre viața ei la Paris. Încetul cu încetul am ajuns să-i spun tatei că s-ar putea să plec din San Francisco. Nu l-a îngrijorat asta, în definitiv erau timpuri de du-te-vino, mulți amici de-ai mei plecau. În mai puțin de-un an am plecat și eu și am ajuns la Paris. Acolo m-am dus s-o vizitez pe doamna Stein care între timp se întorsese la Paris, iar în casa ei am cunoscut-o pe Gertrude Stein. Am fost impresionată de broșa de mărgean pe care o purta și de vocea ei. Aș putea zice că doar de trei ori în viață mi-a fost dat să cunosc un geniu și de fiecare dată a răsunat în mine un clinchet de clopoțel; n-am greșit și pot să spun că de fiecare dată asta s-a întâmplat înainte să le fi fost recunoscută îndeobște genialitatea. Cele trei genii despre care vorbesc sunt Gertrude Stein, Pablo Picasso și Alfred Whitehead. Am întâlnit mulți oameni importanți, am întâlnit câțiva mari oameni, dar n-am cunoscut decât trei genii de prim rang și de fiecare dată la vederea lor clopoțelul mi-a dat de știre. În nici unul dintre aceste trei cazuri nu m-am înșelat. Așa a început din plin noua mea viață.

Sosirea mea la Paris

Asta se întâmpla prin 1907. Pe atunci Gertrude Stein tocmai corecta șpalturile pentru *Three Lives*, carte pe care se pregătea s-o publice pe cont propriu, în vreme ce înainta serios cu scrisul la *The Making of Americans*, cartea ei de o mie de pagini. Picasso tocmai îi făcuse portretul, un tablou atât de cunoscut acum dar care la vremea aceea nu era pe placul nimănui cu excepția pictorului și a modelului, și începuse alt tablou, unul ciudat și complicat în care figurau trei femei, în vreme ce Matisse abia terminase *Le Bonheur de vivre*, prima lui mare compoziție care-i atrăsese numele de fauve adică de animal sălbatic. Era momentul căruia Max Jacob avea să-i spună epoca de aur a cubismului. Mi-aduc aminte că i-am auzit nu demult pe Picasso și pe Gertrude Stein discutând despre felurite întâmplări petrecute pe vremea aceea, iar unul din ei a zis că nu era cu puțință să se fi petrecut toate astea numai în acel singur an, vai, a spus celălalt, dragă tu uiți că eram tineri pe-atunci și făceam o mulțime de lucruri într-un an.

Sunt atâtea și-atâtea de povestit dintre cele care se petreceau ori se petrecuseră mai înainte și le pregătiseră pe cele de-atunci dar acum trebuie să descriu ce-am văzut când am ajuns acolo.

Locuința de la numărul 27 rue de Fleurus era cum e și acum o clădire mică de două etaje cu patru cămăruțe, bucătărie, baie și o mare atenansă, atelierul. Acum atelierul e legat de clădirea principală printr-un culoar îngust adăugat în 1914 dar pe atunci

avea propria lui intrare, cine venea suna la ușa clădirii ori bătea la ușa atelierului, destui făceau și una și alta dar mai cu seamă ciocăneau la atelier. Mie mi-era îngăduit să le fac pe amândouă. Fusesem invitată la cină într-o sâmbătă seara când venea toată lumea, și într-adevăr a venit toată lumea. Așa că m-am dus. Masa fusese preparată de Hélène. Trebuie să povestesc câte ceva și despre Hélène.

Hélène era de doi ani la Gertrude Stein și la fratele ei. Era una dintre acele vajnice menajere care se pricep la toate, gătesc bine, țin seamă de nevoile stăpânilor dar și de ale lor și sunt încredințate că tot ce se găsește pe piață costă din cale-afară de mult. Vai e așa de scump, spunea de fiecare dată când era întrebată. Cu ea risipa era exclusă, ținea casa cu nu mai mult de opt franci pe zi. Ar fi vrut ea ca suma asta s-ajungă și când erau musafiri, doar era vorba de mândria ei, dar de bună seamă că nu era ușor deoarece pentru prestigiul casei și pentru mulțumirea stăpânilor trebuia să fie destulă mâncare pentru toți oaspeții. Era o bucătăreasă nemaipomenită și făcea niște sufleurii delicioase. În zilele alea majoritatea invitaților o cam duceau de azi pe mâine, de foame nu murea nimeni, se găsea mereu careva să dea o mână de ajutor dar nu se poate spune c-ar fi avut tot ce le trebuie. Patru ani mai târziu când începuseră să fie mai cunoscuți toți, Braque, oftând și zâmbind, avea să constate că viața se schimbase, acum avem cu toții bucătărese care știu să facă un sufleu.

Hélène avea gusturile ei, de pildă nu-l suferea pe Matisse. Zicea că un franțuz n-ar trebui să rămână la masă pe nepoftite mai cu seamă dacă o-ntreabă dinainte pe fata-n casă ce-o să fie la cină. Zicea că străinii pot foarte bine să facă așa ceva dar nu un franțuz, iar Matisse o făcuse cândva. Așa că dacă Miss Stein îi spunea, Monsieur Matisse rămâne astă-seară la masă, ea zicea, atunci nu fac omletă, ci jumări. E nevoie de tot atâtea ouă și de tot atâta unt dar e o dovadă de mai puțin respect iar el o să priceapă.

Hélène a rămas la ei până la sfârșitul lui 1913. Atunci soțul ei, căci între timp se căsătorise și avea și-un băiețel, a insistat să nu mai lucreze pentru alții. A plecat spre marele ei regret iar mai târziu a spus că la ea acasă nu s-a distrat niciodată la fel de bine ca-n casa de pe rue de Fleurus. Mult mai târziu, abia acum vreo trei ani, s-a întors pentru un an, dăduseră necazurile peste ei, le murise băiatul. Era tot atât de voioasă ca întotdeauna și curioasă de tot ce o înconjura. Ce grozav, a zis, se scrie mereu în ziare despre toțiăștia pe care-i știu de pe când nu erau nimic iar acum câteva seri s-a vorbit la radio de Monsieur Picasso. S-a scris în ziare chiar și despre Monsieur Braque, ăla care ridica tablourile să le agațe pe perete pentru că era cel mai voinic în vreme ce portarul bătea cuiele. Iar la Luvru, închipuiți-vă, au pus un tablou de-al bietului Monsieur Rousseau care era așa de rușinos că nici nu-ndrăzneă să ciocănească la ușă. Era teribil de curioasă să-l vadă pe Monsieur Picasso care venea împreună cu soția și cu copilul lor, pentru el gătea tot ce era mai bun, dar ce mult s-a schimbat, zicea, asta e, zicea, cred că așa-i firească și uite ce minune de băiat poate să aibă. Ne-am spus că de fapt Hélène se întorsese ca să-i observe pe cei din noua generație. Într-un fel asta a și făcut dar n-o interesa nici unul în mod deosebit. Zicea că nu-i fac nici o impresie iar asta i-a întristat pe toți pentru că ea devenise o legendă pentru tot Parisul. După un an îi mergea iarăși mai bine, soțul ei câștiga mai mult, așa că a rămas din nou la ea acasă. Dar să mă întorc la 1907.

Înainte de a vorbi despre oaspeți trebuie să spun ce-am văzut. Cum ziceam am fost invitată la masă, am sunat la ușa clădirii, am fost introdusă în holul strâmt și de-acolo într-o sufragerie nu prea mare cu pereții acoperiți de cărți. Pe uși care erau singurele suprafețe neacoperite fuseseră fixate cu țințe câteva desene făcute de Picasso și de Matisse. Cum ceilalți oaspeți nu veniseră încă Miss Stein m-a condus în atelier. La Paris plouă adesea,

să mergi în ținută de seară prin ploaie din casă la atelier era de fiecare dată neplăcut dar nu era cazul să te deranjeze asta, nu se sinchiseau nici gazdele nici cei mai mulți dintre oaspeți. Ușa atelierului a fost descuiată cu o cheie yale, la vremea aia era singura cheie yale din tot cartierul dar nu fusese aleasă atât pentru siguranță, căci pe-atunci nu dădea nimeni nici doi bani pe tablourile de-acolo, cât pentru că nu era enormă ca toate cheile franțuzești și putea fi ținută într-o poșetică. Pe lângă pereți erau câteva mobile mari în stil renașcentist italian, în mijloc o masă mare tot renașcentistă cu un superb serviciu de scris iar pe o margine a mesei, frumos rânduite, caiete ca ale școlarilor francezi cu coperti ilustrate cu scene de cutremur și de explorări. Și până-n tavan se vedeau tablouri. La un capăt al încăperii era o sobă mare de fontă, Hélène a venit și a umplut-o cu lemne hurducăind. Într-alt colț al camerei era o masă mare pe care fuseseră etalate cuie de potcoavă, pietricele și portțigarete de forma unor pipe minuscule care stârneau curiozitatea privitorilor, însă nu se-atingea nimeni de ele, abia într-un târziu aveam să aflăm că erau strânse de prin buzunarele lui Picasso ori ale Gertrudei Stein. Dar să revin la tablouri. Tablourile erau atât de ciudate încât te uitai mai întâi la orice altceva nu la ele. Mi-am îmborsărit amintirile privind niște instantanee ale atelierului făcute pe-atunci. Până și scaunele erau în stil renașcentist italian, nu prea confortabile pentru cei mai mici de statură așa că era preferabil să rămâi în picioare. Miss Stein se așeza lângă sobă pe unul frumos cu spătar înalt și își lăsa picioarele să atârne, devenise un obicei, iar dacă vreunul din mulțimea de vizitatori îi pune o întrebare se ridica și de regulă răspundea în franțuzește, nu chiar acum. Asta se referea de obicei la ceva ce-ar fi vrut acela să vadă, desene puse deoparte, un neamț vărsase odată cerneală pe unul dintre ele, sau la vreo altă dorință de neîndeplinit. Dar să revin la tablouri. Cum ziceam ele acopereau în întregime pereții înalți văruiți în alb până-n

tavan. La vremea aia încăperea era luminată cu gaz aerian. Tocmai fusese instalat. Era a doua etapă a iluminatului. Înainte nu fuseseră decât lămpi cu petrol, un oaspete mai zdravăn ridica lampa să poată și ceilalți să vadă ceva. Însă gazul aerian fusese de curând instalat iar un pictor american ingenios pe nume Sayen, ca să nu se mai gândească la nașterea primului lui copil, se pusese să meșterească un sistem de aprindere automată. Proprietăreasa clădirii, vârstnică și cu vederi învechite, n-a îngăduit instalarea electricității în casele ei așa că iluminatul electric nu s-a introdus decât în 1914 când bătrâna doamnă devenise prea bătrână ca să mai bage de seamă deosebirea, așa că agentul ei imobiliar își dăduse acordul. Dar de data asta chiar că o să vorbesc despre tablouri.

Acum când lumea s-a obișnuit cu orice nu-i ușor să-ți faci o idee despre stânjeneala resimțită când vedeai prima oară tablourile astea agățate pe pereți. Pe-atunci erau acolo tablouri de toate felurile, nu venise încă vremea când aveau să rămână doar Cézanne, Renoir, Matisse ori Picasso, nici cea și mai târzie când nu mai erau decât Cézanne și Picasso. Erau o mulțime de Matisse, de Picasso, de Renoir, de Cézanne și mulți alții. Erau doi Gauguin, câțiva Manguin, un mare nud de Valloton, care făcea aceeași impresie dar de fapt nu semăna cu Odalisca lui Manet. Era și un Toulouse-Lautrec. Odată cam tot pe-atunci uitându-se la tabloul ăsta Picasso a îndrăznit să spună, eu pictez totuși mai bine ca el. Toulouse-Lautrec a avut la început cea mai mare influență asupra lui. Ceva mai târziu am cumpărat un foarte mic tablou de Picasso din perioada aia. Mai erau pe-acolo și un portret al Gertrudei Stein de Valloton, care ar fi putut să fie un David dar nu era, un Maurice Denis, un mic Daumier, o mulțime de acuarele ale lui Cézanne, pe scurt erau de toate, până și un mic Delacroix și un El Greco mai măricel. Erau niște enorme tablouri de Picasso din perioada arlechinilor, tablouri de Matisse aliniate pe două rânduri, un mare portret

de femeie de Cézanne și altele mai mici tot de-ale lui. Toate tablourile astea își au povestea lor și o să vină vremea să vorbesc și despre ele. Atunci mă simțeam zăpăcită și mă uitam și mă tot uitam și mă simțeam zăpăcită. Gertrude Stein și fratele ei erau atât de obișnuiți cu asemenea reacții ale oaspeților că nu le mai luaau în seamă. Chiar atunci s-au auzit bății puternice la ușa atelierului. Gertrude Stein a deschis și a intrat un bărbat scund negricios și spilcuit, cu părul, cu ochii, cu fața, cu mâinile, cu picioarele, cu toate fremătând de viață. Salut Alfy, a spus ea, ți-o prezint pe Miss Toklas. Bună ziua Miss Toklas, a spus el ceremonios. Era Alfy Maurer, un habitué al casei. Fusese acolo încă de pe când nu erau toate acele tablouri, când pe pereți se vedeau doar stampe japoneze, și era unul dintre cei care scăpărau un chibrit ca să lumineze o suprafață infimă a portretului de Cézanne. Firește că puteți să spuneți că-i un tablou terminat, obișnuia el să le explice altor pictori americani care veneau și se uitau cu îndoială, puteți să spuneți asta pentru că are ramă, cui i-ar trece prin cap să-nrămeze un tablou neterminat. Slujise, slujise, slujise fără preget întotdeauna cu umilitate, întotdeauna sincer, el avea să selecționeze peste câțiva ani primele tablouri pentru colecția Barnes, credincios și entuziast. Tot el când Barnes a venit după o vreme și s-a apucat să-și fluture carnetul de cecuri a zis, așa să-mi ajute Dumnezeu, nu eu l-am adus. Gertrude Stein care are un temperament exploziv a intrat într-o seară și i-a găsit acolo pe fratele ei și pe Alfy împreună cu un străin. Nu i-a plăcut cum arăta străinul acela. Cine-i, l-a întrebat pe Alfy. Nu l-am adus eu, a zis Alfy. Pare să fie evreu, a zis Gertrude Stein, e și mai rău, a zis Alfy. Dar să mă întorc la acea primă seară. La câteva minute după intrarea lui Alfy s-au auzit bății violente în ușă și un masa e gata venind de la Hélène. E ciudat că familia Picasso n-a venit, s-a zis, dar n-o să așteptăm, cel puțin Hélène n-o să aștepte. Așa că am ieșit în curte și am trecut în casă și am intrat în sufragerie și am început să mâncăm. Ciudat, a

Cuprins

Înainte de venirea mea la Paris / 5

Sosirea mea la Paris / 8

Gertrude Stein la Paris (1903–1907) / 32

Gertrude Stein înainte de a veni la Paris / 76

1907–1914 / 94

Războiul / 155

După război (1919–1932) / 208